

TEMESI FERENC

Egy mesemondó a vászonba simult

Honfitársak és -Társtalanok, Szegediek!

Kevés dologra vágytam oly hiú reménykedéssel, mint arra, hogy egyszer Zoltánfy István, szellemi kenyerespajtásom, földim, iskolatársam, elődöm, támaszom, hites barátom egyik kiállítását megnyithassam. Mindent szívesebben tennék mégis, mint amit most teszek. Kiállítom én is emlékeimet.

Amikor először találkoztunk, én éppen halott voltam. Ő látott az országút mentén kiterítve, látta az autórongsokat is. Volt ideje: a forgalmat leállították. (A halál a természet figyelmeztetése, hogy ne siessünk oly nagyon.) Példázatos, hogy Pestre tartott éppen, festőkkel, festőhöz. Azóta autóban lelta halálát közös cimboránk, Gall, és önjáró halál végzett szülővárosunk nagyjával, az utolsó szögedivel, Bálint Sándorral is. És aztán a hír, és a kiegészített kocsi-rongs-emlékmű a televízióban... Nem sokallod az autókat, Uram?

Akik a halált dicsőítik, csak hírből ismerhetik. *Hosszú távon* mindannyian holtak vagyunk, s mivel, mint a mondás tartja, a halottakról vagy jót, vagy semmit; amíg élünk, csak a semmi az osztályrészünk. Lao Tan mondta: „El kell fogadnunk az égalatti sarát.” Én nem fogok itt dicshimnuszokat zengeni; életében kellett volna jobban szeretnünk sorsunk hordozóját, aki szeretett minket. A halott emberek ugyan nem nagyon mesélnek, de az élet-rajzírók megteszik ezt helyettük. Félek én ezektől a rajzoktól. „Egy jól megírt élet éppoly ritka, miként egy jól eltöltött”, írta Thomas Carlyle, életek írója. Testvérünk teljes életet élt. A halál különben sem a legnagyobb veszteség az életben. A legnagyobb veszteség az, ami bennünk hal meg, még életünkben. Mennyi ember töltekezik—ürít, épít—pusztít, nősül—válik, örül—bánkódik, barátokat—ellenségeket szerez, vesz—elad, meggazdagszik—elszegényedik, születik—fel nő—meg is hal — mindezt anélkül, hogy egy pillanatra is felébredne az álmából. „Kívánom, hogy életek minden napján éljetekek!”, írta Swift. Szerencsés vagyok, hogy tanúskodhatom róla: Zoltánfy István igazán élt. Az átlagember persze, aki egy borongós vasárnap délutánon nem képes mit kezdeni magával, de közben halhatatlanságról ábrándozik, aki huszonöt éves kora előtt túl fiatal ahhoz, hogy bármit is jól csináljon, utána meg túl öreg hozzá, nem kedveli az ilyen embereket. Nem kedveli a teljes életet élőket; az életet erősen, szenvedéllyel élőket. Az ilyenek fejfájára ezt lehetne írni: „Élt 60 évet, meghalt 25 éves korában.” És pontum.

Igén, kimondom, Zoltánfy István ereje teljében halt meg, fiatalon; de miként a színjátékban, úgy az életben sem az a fontos, hogy milyen soká, hanem az, hogy helyesen szerepeljünk. Különben is: egyetlen emberről sem

hallottam, aki száz évig élt, s ezen kívül bármi *másról* híres lett volna. Törődjünk bele, mint Wittgenstein teszi, hogy „az élet problémájának megoldását e kérdés eltűnése jelenti.” Ezért hagyjuk hát a halált, amely úgyszólván a túlélők ügye; úgyszólván sehol a világon olyasfajta demokrácia, amelyben alkotmányos jogon választhatná meg az ember a saját halálát. „A semmi és a fájdalom közül” — Faulknerrel szólva — „azért én a fájdalmat választom”.

Ami pedig a demokráciát illeti: ha körülnézünk *mai*, a nép valóságos uralma felé tartó társadalmunkban, amelyet Zoltánfy István ebben a formájában már nem ismerhetett, de mindig várt, kívánt, sürgetett, sőt megjósolt, még nincs túl sok okunk a vidámságra, hejehujás örömnapra. A világban pedig az ember túlélési esélyei igenis jobbak voltak, midőn nem tudta megvédeni magát a tigristől, mint most, amikor önmagával szemben védetlen. És mi, magyarok, akiket a Dr. Munkás úrtársak a végső veszedelembé taszítottak, egy szakadék *fölköz* találtuk egyszer csak magunkat, s miként a rajzfilmekben, a levegőből próbálunk elrugaszkodni. A „szocialistá”-nak csúfolt Magyarország álom volt, amelyből fel kell ébrednünk. Inkább százezer munkanélküli pártmunkást, mint a haza vesztét. Szegedet — mindenki tudja, ki itt élt—halt, miként festők is —, nemzeti fővárosunkat a kussolás sötét vermébe verették az idegen, birodalmi célok mindenkit túllihegő jöttment végrehajtói, és valljuk be, a saját vérünkkel való árulók is. Vajon hány névváltoztatási kérelem lehet a belügyminiszter asztalán, és most nem pártokra, emberekre gondolok! Vajon hány új ember érkezik valahonnét hamis néven, hamis múlttal, és még hazugabbnak formálendő jövővel? „A régi cég megmaradt, új lobogó alatt.” Ezt Déry Tibor Óriáscsecsemőjéből idéztem, tőle, aki félig földink is. NINCS MESE: ITT BIZONY CSAK A SEPRŰ SEGÍTI! Sep-rűzni kell. Csak arra kérlek benneteket, honjaim, ne a seprű nyelvvel tegyétek meg, ami elkerülhetetlen. Inkább a por legyen nagy, mint a kiseprűzöttek vonítása. Én porpárti vagyok, megszoktam már, s most miért félnék tőle. A mi legnagyobb kötelességünk emellett, hogy a jelszavakat, a fülbemászó szövegeket még véletlenül se tévesszük össze a megoldás csöndes józanságával. Ha nem szakítunk szalmaláng-önmagunkkal, amely leginkább ünnepeinken, halotti torainkban, lakodalmainkban virágozik, hírmondónk se marad az örök Tisza partján. Mulatni meg temetni azt nagyon tudunk. Újratemetni is. Most már csak élni kellene, olyan szilajsággal, méltósággal a magára találásban makacs összefogással, keleti szívóssággal és találékonysággal Európa szívében

Az élet szent pillanatai, kifakuló ünnepeink állandó témái voltak Zoltánfy Istvánnak. Ő, aki csak megszületni és meghalni ment el szülővárosából, a paraszti világ élményeit sem Deszkről vette, a faluból, ahol világra nyitotta bizókék szemét, hanem gyermekkorá titokzatos egyszerűségű, lehunyt pillájú alsóvárosi házai közül, ahol Isten szeme nemcsak a Havi Boldogasszony templomban, de a házak homlokán is vigyázta az életet. A néprajzból éppoly tudatos természetességgel merített, mint a hungarológiából vagy a művészettörténetből. A kor, amely festővé tette a címfestő fiát, nem tűnt reneszánsznak, inkább valami késő középkori zűrzavarnak. De szemlélődő, nyugodt természete megtalálta benne, bennünk — azokat az elemeket, amelyeket a kora reneszánsz tisztaságával, a színek mögül elővilágító fehér hittel felmutathat múltnak, jövőnek. Kora nem kedvezett az olyan szálegyenes jellemeknek, mint amilyen Zoltánfy István volt, inkább a szabóknak, kik a köpenyeket nem győzik ki- s befördíteni. Festők ráadásul még szerény is volt: kismesternek vallotta magát, bár az egyidejűségben megmutatkozó szimultaneitást csak a kiválasztottak képe-

sek vászonra vinni. A németalföldiek is csak alföldiek, éppúgy, mint mi, ezt is ő látta a legtisztábban a magyar piktúrában. Hogy talán valóságfeletti a képzeletük? Zoltánfy Istvánt a szürrealizmusban is a filozófia és az a festői módszer érdekelte, amely alkalmas volt az ő világának elmondására. Mert mesemondó volt ő, mint Süli András vagy akár Tombáczy János. Csak éppen művelt, európai tudású mesélő, ami — mint tudjuk — kicsikét nehezebb kenyér. A filmtől se szégyellt tanulni, sőt a régi vásároló képmagyarázóktól is ellesett egyet s mást. Tájak, emberek, tárgyak vonulnak érzékenyen megszerkesztett vásznain; nemzedékek és felhők, vaskosan is tűnékeny parasztházak és örökkévalóságra szólóan merev, félszeg tartásban öregemberek és fiatalok; századfordulós fotográfiákról átlépett, de retusálatlan alakjai keveredve a pillanatfotónyi életű maiakkal. Zoltánfy az életerő mély, természetes, isteni ritmusát festette egész életében. Bennünket. A szegedi nemzetet. Úgy gyűjtötte a sorsokat, mint a régi butéliákat, cserépedényeket, kopottan is az ősök kezé nyomát viselő bútorokat. Hiszen a sorsunk törékeny, akár a cserép, és mégse mulandó, ha van, ki diribdarabjait gonddal, szeretettel összeragasztja. Ónarcsképei ékesszólóak, és csak a Károlyi Lajoséihoz mérhetőek; de oly gyakran és szeretettel festett családjá, a barátai, a tanítványai mind-mind őrizhetnek róla saját, meghitt kis képeket.

Mert a barátság, az életnek ez a ritka, melengető ajándéka részesévé tett életének nemcsak engem, sokakat e városnyi hazában. A barátok az emberiségnek az a része, amellyel az ember valóban embernek érezheti magát. Egyik szabálya éppen az, hogy szívünk megbocsátóbb legyen az eszünkénél. Mert — kimondani is nehéz — vagy tizenöt éves barátságunk sodrásában volt okunk megbocsátani egymásnak. Például bűnöm az, hogy megpróbáltam Pestre csábítani. Úgy éreztem, hogy ebben a városban, ahol csak azt veszik észre, akinek a fővárosban már neve van, nehezen tud továbblépni. Szelíden mosolygott rajtam: ő meg Pest! Aki inkább éjjel hazakocsizott, csakhogy még aludni se kelljen ott, ha kiállítása nyílt. Nem ment, és nem is mehetett el innen — ezekből az emberekből táplálkozott, ezeknek festett. Donoghatta akárhány műgyűjtő körül — akiknek ideje sajnos túl korán eljött — maradt. És most már marad is. Ennek a városnak pedig kötelessége, hogy egyik legnagyobb festőfiának méltó galériát nyisson.

Ku Kaj-Cse, a kínai festő szükségesnek tartott emeletes házat építeni magának, hogy abban fesse képeit. Zoltánfi Pista is — most így „i”-vel — házat kezdett építeni igazi éltető világában, Alsóvároson. Ő aztán tudta, hogy a kép a valóság modellje, és mindent, amit ki lehet fejezni, világosan lehet kifejezni. A nagy művészek mind egyszerűsítők. De ehhez, miként Kuo Sze, a Zoltánfynál majd ezer évvel idősebb nagy kínai festő mondotta, „előbb megfelelően elő kell készíteni környezetünket, szívünk és kezünk között teljes összhangot kell teremteni.” Vagyis, hogy harmóniát kell találnunk, belül-kívül, ég és föld között. Összhang, harmónia — de hisz minden művészet a zene állapotának elérésére törekszik. Nem akarom újra felidézni, amit első regényemben a „Zolya” címszóban írtam róla, de az ő műtermében folyton patakzott a zene, élt a szerelem, a barátság, s ha kellett, került ital, étel is asztalra. Embereket szeretett maga körül tudni, embereket festett akkor, amikor divat volt tárgyiasítani, elvonttá, absztrakt halandzsává tenni az életet, mely minden igaz művészetet meg nem célzott, épp ezért elért célja. Embert KÉPezni — minden másnál nehezebb munka a festészetben. Zoltánfy képein újra az emberek kerültek a középpontba. Itt már kevés a mesterségbeli tudás, amely csak ahhoz

elegendő, hogy mi irányítsuk a festéket, és ne az minket. A szakadatlan, örök szemlélődés emberi eszméjét kell a vászonra vinnünk, a szellem láthatatlan, mozdulatlan, mély szépségét, „egyetlen kicsiny ecsettel megjelölve a hatalmas üresség lényegét”, miként Vang Vej mondotta. Ehhez kell az embernek nevelnie önmagát, míg a szíve szabad, elméje boldog nem lesz, feltámasztania önmagában azt a végtelenül simulékony magatartást, alázatos őszinteséget, amely az egészen kicsiny gyermekeké. „Régi időkben a bölcsek, ha nem éreztek felháborodást, nem alkottak.” (Persze ez is egy kínai mondás.) Hát így képzeljük el a festeni kezdő Zoltánfy Istvánt, a teremtesen érzett emberi felháborodás és a rajongó gyermeki odaadás állapota között, szerelemben, sőt szeretkezve is. Képiró ő, a szó mindkét értelmében, a gazdag szegedi kézművesség és a kifogyhatatlan irodalmi kincsesháza letéteményese, továbbgondolója.

Szólónom kellene arról, mennyire hiányzik a hangja. Nemcsak azért, mert Zoltánfy István rock and roll-énekes is volt egykor. Hiányzik édesnemes, paprikás, szegedi beszéde, a ritka szegedié, aki még a nálunknál is jobban őző Vásárhelyt sem nézte le, hanem féltőn szerette. Arról kéne beszélnem, hogy képet ígért örök szerelmemről, hogy képet ajándékozott, amelyen mint baljós ómen, sorsának megsejthetett, sötét felhői gyülekeznek a modellt ülő kislánya fölött. Hogy Magritte-albumot kölcsönöztem neki, hogy Rouault-albumot már csak ígérhettem. Hogy utolsó magyarországi kiállításán másnak adta el az „Ars poetica II” című képet, mivel mint mindig, későn eszméltem. Hogy csúnyán összekaptunk egy félreértésen a „Por” című reklámfilm *itteni* forgatásakor, de aztán kiboroztuk magunkból a bánatot a Debreceni étteremben, Attila apánk bajusza alatt. Hogy hetekig béna voltam a fájdalomtól Amerikában, mert csak az elutazásom előestéjén, telefonból tudtam meg a tragédia hajlíthatatlan tényét. Hogy eddig minden könyvem az ő képeinek ruhájába öltözött, és most hogy lesz ezután?...

Ha egyszer az ember elfogadja a bármely pillanatban bekövetkező halált, már nem törődik a hírrel, nem törődik mással, mint hogy életét annak az ügynek szentelje, amelyben hisz. Zoltánfy István, a mi Elistánk nem így élt, hisz így élni, ebben az állandó tudatban csaknem lehetetlen. Életét, erejét, tudását, emberségét mégis, már fiatalon nekünk szánta, és nekünk is adta. „A művészetben semmi új nincs, kivéve a tehetséget”, mondta Csehov. Ez a mi nagy tehetségünk valóságosan és tényleg odaadta nekünk mindenét. Nem tőle függött, hogy teli bőrönddel kellett elutaznia. Az ő képeit nézni olyan, mint egy gyönyörű lányt nézni — mind a kettőben a szavakkal igazából ki nem fejezhető szépség van. Jól tudom én, hogy a mostani emberek — miként Tang Hou-korabeliek is — csak azért gyűjtik a festményeket, hogy hivatkozzanak velük, akár az aranyukkal. Azt is jól tudom, hogy soha ember annyi ostobaságot nem hall, mint amennyit egy képtárban függő kép hallhat. De mégis örülök, hogy ez a kiállítás létrejött. Fáradozzunk azon, hogy minél többen megismerhessék/láthassák, hogy éppen a szegediségéből fakadó mellőzés falait áttörjük.

Csuang-dze, a kínai ókor legnagyobb filozófusa arra int, hogy amit kihunyini látunk, az csak a tűzifa. A tűz azonban tovább ég, és nem tudunk róla, hogy valaha is kilobbanna. Úgy őrizzük Zoltánfy Istvánt, mint a régi korok igaz emberét, akinek kilépése a testi létbe, belépése az anyagi léten túli világba sem örömet, sem bánatot nem támasztott benne. Nyugodtan ment az idő összerándulásakor, miként nyugodtan jött ő. Első, *Ars poetica* című képén az Arnolfini házaspár kezének ölelkezését festette egy nagyon is ismerős fes-

tő, egy varázslatos tájban. Második, utolsó ars poéticájában maga a madon-
nát festő művész is a képbe simul, mint aki csak ott érzi biztonságban magát.
Imé, a művészet mégiscsak az a hazugság, aminek Picasso mondta, az, amely
lehetővé teszi, hogy felismerjük az igazságot. Zoltánfy István gesztusai velünk
halnak, de tartása, szép embersége hódítani fog, míg emberarcuk lesz a föld-
lakóknak.

Amikor egy antropológus megkérdezte az indiánokat, hogyan nevezték
Amerikát ők, mielőtt a fehér ember odatolakodott volna, egyikük csendesen
így felelt. „A miénk.” Igen. Ilyen természetességgel és tisztán a miénk Zol-
tánfy István művészete, ilyen egyszerűen gazdagodhat meg egy város. Mert
fia most övé lett — immár, végérvényesen.

ZOLTÁNFY ISTVÁN: KETTEN